

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGI
BUXORO DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

FILOLOGIK TADQIQOTLARNING YANGI BOSQICHI: ZAMONAVIY TENDENSIYALAR VA ISTIQBOLLAR

III XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN MATERIALLARI

2025-yil, 21-OKTABR

BUXORO – 2025

ANJUMAN DASTURIY QO'MITASI

1.	B.B. Ma'murov	- Buxoro davlat pedagogika instituti rektori, rais;
2.	Z.M. Muqimov	- Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor, rais muovini;
3.	G.R. Akramova	- Ilmiy – tadqiqotlar, innovatsiyalar va ilmiy pedagogik kadrlar tayyorlash bo'limi boshlig'i, a'zo;
4.	X.A. Xaitov	- Tillar fakulteti dekani, a'zo;
6.	U.S.Amonov	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası mudiri, a'zo;
7.	D.B.Axmedova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası professori, a'zo;
8.	G.B.Rustamova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası dotsenti, a'zo;
9.	G.R.Mirxanova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası dotsenti, a'zo;
10.	R.A.Saidova	O'zbek tili va adabiyoti kafedrası professori, a'zo;
11.	Y.U.Nurova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası dotsenti, a'zo;
12.	Sh.Sh.Nizomova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası dotsenti, a'zo;
13.	N.H.Hojiyeva	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası dotsenti, a'zo;
14.	M.U.Usmonova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası katta o'qituvchisi, a'zo;
15.	N.A.Bafoyeva	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası o'qituvchisi, a'zo;
16.	N.O. Avazova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası o'qituvchisi, a'zo;
17.	S.T. Latipova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası o'qituvchisi, a'zo

ILMIY ANJUMANNING TASHKILIIY QO'MITASI

1.	M.M. Bafayev	- O'quv ishlari bo'yicha prorektor, rais;
2.	M.L. Umedjanova	- Yoshlar masalalari va ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha birinchi prorektor, rais muovini;
3.	U.S. Amonov	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası mudiri, a'zo;
4.	F.R.Rustamov	Tillar fakulteti Yoshlar bilan ishlash bo'yicha dekan o'rinbosari
5.	L.F. Sharipova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası professori, a'zo;
6.	M.Y. Ro'ziyeva	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası professori, a'zo;
7.	Sh.M. Istamova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası dotsenti, a'zo;
8.	M.B. Sharipova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası dotsenti, a'zo;
9.	G.B. Rustamova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası dotsenti, a'zo;
10.	R.R. Xalilova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası dotsenti, a'zo;
11.	M.U. Usmonova	O'zbek tili va adabiyoti kafedrası katta o'qituvchisi, a'zo;
12.	F.K. Nurova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası katta o'qituvchisi, a'zo;
13.	N.N. Mirjonov	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası o'qituvchisi, a'zo;
14.	M.Y. Latifova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası o'qituvchisi, a'zo;
15.	M.A. Tilavova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası o'qituvchisi, a'zo;
16.	M.V. Jabborova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası o'qituvchisi, a'zo.

To'plam O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligining 2024-yil 27-dekabrda "2025-yilda o'tkazilishi rejalashtirilgan xalqaro va respublika miqyosidagi ilmiy va ilmiy-texnik tadbirlar ro'yxatini tasdiqlash to'g'risida"gi 496-sonli buyrug'i rejasida belgilangan tadbirlarning bajarilishini ta'minlash maqsadida Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi Buxoro davlat pedagogika institutida o'tkazilgan "Filologik tadqiqotlarning yangi bosqichi: zamonaviy tendensiyalar va istiqbollar" mavzusidagi III xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari asosida tuzildi.

Mas'ul muharrir:

G.B. Rustamova - filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Taqrizchilar:

D.S. O'rayeva - filologiya fanlari doktori, professor

F.S. Safarova - filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

I SHO'BA. ZAMONAVIY TILSHUNOSLIK VA ADABIYOTI MASALALARI

ABDULLA QODIRIYNING KICHIK EPIK ASARLARIDA TOPONIMLARNING QO'LLANISHI

Bafoyeva Nigora Azimovna

Buxoro davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi,
Buxoro davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

E-mail: bafoyevanigora@buxdpi.uz

Akbarova Mohina Rasul qizi

Buxoro davlat pedagogika instituti o'zbek tili va
adabiyoti yo'nalishi, 2-kurs talabasi

E-mail: akbarovam295@gmail.com

Annotatsiya: maqolada Abdulla Qodiriyning kichik epik asarlari tarkibidagi toponimlarning ma'nosi, tarixi haqidagi ma'lumotlar tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: toponim, toponimika, gidronomiya, oronomiya, oykonimiya, polinimiya, mikrotoponimiya, etnotoponim, antroponim.

Abstract: The article analyzes the meaning and history of toponyms in the short epic works of Abdullah Qadiri.

Keywords: toponym, toponymy, hydronomy, oronomy, oikonomy, polynymy, microtoponymy, ethnotoponymy, anthroponymy.

Аннотация: В статье анализируется значение и история топонимов в коротких эпических произведениях Абдуллы Кадыри.

Ключевые слова: топоним, топонимия, гидрономия, орономия, ойкономия, полинимия, микротопонимия, этнотопонимия, антропонимия.

Toponimika yunoncha topos – joy va onoma (yoki onima) – nom so'zlaridan tarkib topgan [1;36]. Joy nomlari, ya'ni toponimiya bir necha turga bo'linadi. Bular: gidronomiya (yunoncha gidro – suv), ya'ni daryolar, ko'llar, dengizlar, soylar, kanallar, qo'ltiqlar, bo'g'ozlar, sharsharalar nomlari, masalan Amudaryo, Chotqol, Zarafshon, Sirdaryo; oronomiya (yunoncha oros – tog, ya'ni yer yuzasining relyef shakllari – tog'lar, cho'qqilar, qirlar, vodiylar, tekisliklar nomlari, Hisor-Oloy tog'lari, Hisor, Zarafshon, Turkiston tizmalari; oykonimiya (yunoncha oykos – uy), polinimiya (yunoncha polis – shahar) yoki urbanonomiya (lotincha urbos – shahar), ya'ni qishloq hamda shaharlaming nomlari, Buxoro, Toshkent, Choch, Xiva, Zomin; mikrotoponimiya (yunoncha mikros – kichik), ya'ni kichik obyektlar: buloqlar, quduqlar, ariqlar, dalalar, o'tloqlar daraxtzorlar, jarlar, yo'llar, ko'priklar va hatto atoqli otga ega bo'lgari ayrim daraxtlar nomlari, masalan Toshqo'rg'on arig'i, Oqtepa dahasi, Chinorbog'. Bundan tashqari, turli xalq, urug'-aymoq nomlari bilan atalgan toponimlar etnotoponimlar (yunoncha etnos – xalq) deyiladi. Masalan, Barlos, Kaltatoylar, Musobozorlar, Qo'ng'irotlar, Mo'g'ullar. Kishi ismlari bilan yuritiladigan toponimlarni esa antropotoponimlar (yunoncha antropos – odam) deb atash mumkin[2;27]. Barends dengizi, Beruniy shahri, Yekaterinburg shahri, Islom Karimov ko'chasi, Laptevlar dengizi, Kuk bo'g'ozi, Navoiy viloyati va shahri kabilar bunga yorqin misoldir.

Oykonim – faqat aholi yashaydigan joylarning nomi.

Turi	Ma'nosi	Misollar
Toponim	Geografik obyekt nomi	Farg'ona, Amudaryo.
Oykonim	Aholi yashaydigan joy nomi	Toshkent, Xiva.

Abdulla Qodiriyning kichik epik asarlarida ham toponimlar qatlami o'ziga xos uslubiy xususiyatga ega.

Toponimiyaning mavzu guruhlaridan oykonimlar boshqa guruhlarga qaraganda adibning kichik epik asarlarida ko'proq uchraydi.

Otam 1242 hijriy - 1823 milodiy yillari Toshkentda tug'ilib, alhol, 99-100 yoshlaridadir. Salimsoqbek (bu zot Buxoro amiri tomonidan Toshkent bekligiga qo'yilgan edi. Otam piskentlik Qashqar amiri mashhur Yoqubbekni Qashqarga kuzatgan. ("Otam va bolshevik", 27- bet).

Toshkent toponimi – oykonimga mansub bo'lib, ko'p adabiyotlarda "Tosh Shahar" deb izohlanadi. Shu so'zda ma'lum ma'noda shahar tarixi ham o'z aksini topgan. Shahar hududida tosh asriga oid buyumlar uchragan. Toshkentdagi qabristonlardan birida topilgan *hafitjo'sh* (bronza) ko'zgular, turli mamlakatlarning tangalari shaharning kamida 2000 yillik tarixidan darak beradi.

Shosh – Choch tarixiy viloyatining arabcha atalishi. Choch hozirda Toshkent nomi bilan yuritiladi.

Al-javob inastki, avvalo otash arobaga o'lturirsiz, so'ngra Adasga borursiz, ba'dazon Manbay, ba'dazon Shomi sharif, ba'dazon Popur, so'ngra bedav xalqining yurti, ba'daz bevosita Arabiston! ("Avvali ilm kadomast, oxiri ilm kadomast", 48-bet).

Buxoro nomi – (xitoycha Buxo) ilk bor xitoylik mashhur Syuan Szanu (630-yillar atrofida) tomonidan tilga olinadi. Akademik V.V.Bartold kabi ko'pchilik olimlar ham, nemis olimi V.Tomashek Buxoro nomini sanskritcha vixara so'ziga olib borib taqashadi va u "buddizm cherkovi" ma'nosini ifodalashini qayd etishadi.

Qashqar – Qoshg'ar (Xitoy manbalarida Kashi, Kashig'er) — XXRning g'arbiy qismidagi shahar. Sin'szzyan-Uyg'urda (Sharqiy Turkiston)da, Tarim vohasining shimoli-g'arbida Qizilsuv daryosi sohilida joylashgan. Mazkur toponim "qosh toshi (nefrit) koni" degan ma'noni anglatadi. Aholisi 400 ming kishidan ziyod (2005). Qadimdan Buyuk ipak yo'lidagi chorraha va yirik savdo markazi bo'lib kelgan. Movarounnahr, Xitoy, Hindiston kabi mamlakatlarga qatnovchi karvonlar Qashqar orqali o'tgan. Qashqar ko'hna va yangi shahar qismlariga bo'linadi. Me'moriy obidalari va turar joy binolari Toshkentning eski va yangi qismlariga o'xshash.

Kalvak Mahzumning xotira daftarida ham oykonimga mansub geografik joy nomlari uchraydi. Mahalla nomlari ham aholi yashaydigan joy bo'lganligi uchun oykonimdir.

Xalifai Rumning sarbozlari inglizlarni bilodi Rumdan surub Istombul shahriga kirib, barqaror bo'lubdirlar. Ispolkovning oldidan Xadraga qarab yurmakchi bo'lg'on edim, "lop" etib, bir ish esimga tushdi-da, Mahsido'z mahallasiga burildim. ("Kalvak Mahzumning xotira daftaridan", 33-34- betlar).

Rum – qadimda ayrim Sharq mamlakatlarida Rimning, keyinchalik Rim imperiyasining keng tarqalgan nomi. Kichik Osiyo saljuqiylar tomonidan bosib olingan davrda Rum nomi bilan atalgan (shundan Saljuqiylar yoki Kuniya sultonligining boshqa nomi – Rum sultonligi olingan). Usmonli turklar Vizantiyani bosib olgach, Bolqon yarim orolidagi viloyat shu nom bilan atala boshlagan[3;56].

Istombul – Istanbul (yun. Konstantinopol) – Turkiyadagi eng katta shahar, Istanbul elining ma'muriy markazi. Istanbul Marmardengizi va Bosfor bo'g'ozining past-baland sohillarida joylashgan. Bo'g'oz shaharni ikkiga – Osiyo (kichikroq qismi) va Yevropa qismiga bo'lib turadi. Yevropa qismi Oltin Shoh qo'ltig'i sohillarida joylashgan. 1970-1972 yillarda Bosfor bo'g'oziga Istanbulning har ikkala qismini birlashtiradigan ko'priq qurilgan. Istambga mil. avv. 660 yilda Vizantion shahri sifatida asos solingan. 330 yildan Rim imperatori Konstantin nomi bilan atalgan. 395 yilgacha Rim imperiyasi tarkibida, 395-1453 yillar Vizantiya poytaxti. 1453 yilda Istanbul turklar tasarrufiga o'tgan va Usmonli turklar saltanatining poytaxtiga aylantirilgan; o'sha vaqtdan shahar Istanbul deb atala boshlangan.

Xadra – Shayxontohur dahasidagi mahallalardan biri, endilikda eski shaharning markaziy maydoni. Tarixchi Y.G'.G'ulomov va folklurshunos H.T.Zaripovning fikricha, haddi roh "yo'ling chekkasi, chegarasi" , ya'ni shaharning chekkasi degan ma'noni anglatadi. Tilshunos F.A.Abdullayev esa xadra "notekis, past-baland adirlik (yer) demakdir" deydi.

Mahsido'z mahallasi – kishilarning xo'jalik faoliyati bilan bog'liq ijtimoiy-iqtisodiy oykonim bo'lib, Sebzor dahasi mahallalaridan biri hisoblanadi.

Abdulla Qodiriyning ocherklar to'plamining bosh sahifasi "Tarjimai holim" da "Shosh" geografik joy nomi uchraydi.

Padari marhumimiz Shosh shahrining zabardast ulamolaridan Mullo Mirzasarimsoq Oxund domlayi Hojil haramain al-sharifindandirlar. ("Tarjimai holim", 40- bet).

Adas – Toyloq tumanidagi qishloqlardan biri. Toponimist olimlarning qayd qilishlaricha, kenagas urug'ining bir tarmog'i andas deb ataladi. Andas keyinchalik adas bo'lib ketgan.

Bombay, Manbay, Mumbai – (Mumba ma'budasi nomidan) - Hindistondagi shahar. Maharashtra shtatining ma'muriy markazi (1960-yildan). Hindistonning g'arbiy qirg'og'i yaqinidagi Bombay va Solsett orollarida joylashgan, ko'priklar va ko'tarmalar bilan materikka tutashgan.

Kofir shariatni bilmasa, yo'l - yo'riqqa tushunmasa, zako'n kitobiga qarab rioya- yu andishasiz shartta Sibirga hukm qilsa, nima qilur erding? ("Kalvak Mahzumdan idoramizga ochiq xat", 59- bet).

Sibir – Rossiya Federatsiyasi Osiyo hududining katta qisimidagi tabiiy o'lka. G'arbda Ural tog'lari, sharqda Tinch okean suvayirg'ichi tog' tizmalarigacha va shimolda Shimoliy Muz okeani qirg'oqlaridan, janubda Qozog'istonning sertepa dashtlari hamda Mongoliya va Xitoy chegarasigacha davom etadi.

Abdulla Qodiriy kichik epik asarlarida toponimlardan mohirona foydalana olgan hamda joy nomlari orqali ularning tarixiga ham keng izoh berilgan. Toponimlarining semantik-uslubiy xususiyatlari hikoya va ocherklarning badiiy salmog'ini oshirishga xizmat qilgan. Bu tipdagi toponimlar asar g'oyasini ochib berish va davr ruhini tasvirlashda o'ziga xos vosita sanaladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Qorayev S. Toponimika. - T., O'zbekiston faylasuflar milliy jamiyati nashriyoti , 2006-yil, 5-105-betlar.
2. Qilichev E. O'zbek tili onomastikasi. O'quv qo'llanma, - T., 2004- yil, 27- bet.
3. Xudoyberganov. R. Y., Uluqov. N. va boshq. O'zbekiston joy nomlarining izohli lug'ati, - T., 2022- yil, 13-476-betlar
4. Bafoyeva, N. (2025). THE RELATIONSHIP OF PERSONAL NAMES TO THE VOCABULARY LAYER IN THE NOVEL "DAYS GONE BY". *TAMADDUN NURI JURNALI*, 1(64), 305-308.
5. [Statistical analysis of the onomastics of the work "Days gone by" by Abdulla Kadiri](#) NB Azimova *American Journal of Philological Sciences* 4 (02), 79-86
6. Kilichev B.E. Buxoro viloyati toponimlarining lingvistik tadqiqi: Filol. fan. dok. (DSc). disser. – Buxoro, 2024. – 244 b.